

între
document
și
ficțiune

Nicolae Bălcescu (III)

Cu perioada august 1849—septembrie 1882, dramaturgul încheie reconstituirea vieții marticului de la Palermo, stăruind asupra celor mai zbuciumați ani trăiți de Bălcescu pentru cauza revoluționară. Actul III îl evocă pe eroul marcat de o dublă dramă — eșecul misiunii sale de mediator între Avram Iancu și generalul Bem și iminența sfârșitului departe de locurile natale.

Camil Petrescu intenționa să-și vegheze personajul pînă la misterioasa înhumare din cimitirul sicilian — aceasta, în volumul trei sau patru al ciclului *Un om între oameni*. Piesa nu face decît „să puncteze” ambițiosul plan românesc.

Dacă citim paralel tabloul XIII al dramei, plasat în tabăra lui Avram Iancu de la Cîmpeni, și puținele date inserate în al treilea volum al romanului, înțelegem cit de adine a pătruns Camil semnificația evenimentelor și cit de corect istoricește vede el zadarnica încercare a marelui bărbat de a forța istoria, împăcînd, la un ceas amar, două tabere în conflict.

Pentru acest tragic sfîrșit de august 1849, cînd imperialii dau lovituri capitale armatelor lui Bem, cînd legiunile revoluționare poloneze abia pot asigura protecția lui Kossuth, iar Avram Iancu ține, după fericita expresie a lui Blaga, „cheile munților”, scriitorul avea material documentar de autoritate. Era, mai întîi, cartea lui George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pre două sute de ani din urmă*, 3 vol., Sibiu, 1889—1891, neegalată, pînă azi, istorie a mișcării pașoptiste din Ardeal. Apoi, o seamă de studii parțiale ale cercetătorilor clujeni, mai ales ale lui Silviu Dragomir, autor al unei monografii fundamentale despre

Avram Iancu, precum și îngrijitorul unei colecții de documente privind veacul 19 transilvan. (O mențiune specială, studiul său *Nicolae Bălcescu în Ardeal*, Cluj, 1928, întîia încercare de a preciza drumurile revoluționarului peste munți.) Sigur, pe masa de lucru a dramaturgului au stat — în această etapă — volumele lui Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, 11 tomuri, București, 1929—1939.

Memorialistica lui Ion Ghica oferă note personale și corespondență cu Bălcescu (din așa-zisul fond epistolar de la Ghergani, conacul „Beiului de Samos”). Scrierea lui Ghica (*Amintiri din pribegia după 1848*, tipărită lacunar de autor în 1869, iar în ediție completă, științifică, abia în 1940, la Craiova, în trei volume) este aproape necunoscută publicului, deși ea furnizează, de multe decenii, informații neprețuite. Pentru atît de numeroasele și pline de primejdii drumuri ale lui Bălcescu între tabăra maghiară și citadela de piatră a Munților Apuseni, drumuri și primejdii concentrate în piesă într-un singur tablou, credem a desluși sursa directă în această carte a lui Ion Ghica (cap. V. *Evenimentele din Transilvania și Ungaria și încercarea muntelilor de a colabora cu Ungurii*). „Armătura” literară a tabloului teatral e tributară, creator, acestui capitol.

Desigur, nu e în intenția noastră să analizăm viziunea istorică a lui Bălcescu în această etapă a revoluției. În liniile esențiale, ea este cunoscută mai ales după strălucitele studii ale cărturarului G. Zane — și constituie încă o dovadă a consecvenței politice în acțiunile „omului între oameni”.

Important pentru demonstrația noastră este să accentuăm faptul că scriitorul se păstrează, cu o riguroasă disciplină, în cadrele documentului. Nici o notă falsă, nici o exaltare retorică pentru a face din Bălcescu un „apostol al cauzei”. El este, în viziunea lui Camil, un martir al marilor idei, ca un cărturar al neamului ce este (într-o tulburătoare replică, Avram Iancu fixează, în acest sens, destinul lui Bălcescu în Ardeal). Iarăși o inconsecvență de cronologie, de care nu se face însă vinovat Camil (abia în 1971 am avut bio-bibliografia Bălcescu!). La Iancu, Bălcescu sosește la finele lui iulie 1849 și, timp de o lună, cînd însoțit de Cezar Bolliac, cînd singur, pe Mureș, la Lipova sau la Caransebeș, încearcă în zadar visata apropiere. Abia în octombrie, deghizat în moț, Bălcescu ajunge la Pesta, pentru, în fine, un drum tihnit mai departe, spre Parisul aprigelor înfruntări ideologice din sinul emigrației.

În martie 1850, dramaturgul își așază personajul în odaia boemă a unui pitoresc cartier parizian. Bălcescu încercase să provoace o interpelare în Camera Comunelor londoneză, dar, nereușind părăsise grăbnic ceașca capitală. Fiziologia îi întuiește la pat, credinciosul său prieten Golescu-Arăpila așteaptă înfrigurat banii trimisi de Ion Ghica, frumoasa Maria Cantacuzino — o inteligentă valahă de folos cauzei — îi răsfăță manuscritele cu încântarea femeii superioare lângă un bărbat de excepție, și întregul tablou respiră un aer de album în sensul strictei reconstituiri de atmosferă și de mentalitate. Acest fin lirism este tras din corespondența lui Bălcescu. Acolo el își informa cu dărnicie epistolară amicii asupra lucrului său, asupra sănătății și a greutăților.

La data scrierii piesei, corespondența lui Bălcescu era risipită în perioade și în puține cărți despre figurile pașoptiste.

Un fapt merită totuși menționat, rămânând în sarcina biografilor lui Camil Petrescu să-l verifice. La finăra „Editură pentru literatură și artă” (fostă a „Fundatiilor”), G. Zane depune, în 1948, tomul II, în două părți, din corpus-ul *Operele* lui Bălcescu. Erau *Scrisori și scrieri inedite*. Prima ediție critică a corespondenței lui Bălcescu! Volumul însă nu s-au mai tipărit. La Biblioteca Academiei, s-a păstrat exemplarul de corectură. Abia în 1964 poate să apară corespondența lui Bălcescu, sub aceeași îngrijire, în volumul al patrulea de *Opere*. A consultat oare Camil Petrescu, prin bunăvoința lui G. Zane, acel exemplar de corectură din 1948, pentru cunoașterea corespondenței din exil a eroului său?

În fine, ultimul tabloul al piesei, al XV-lea, ni-l înfățișează pe Bălcescu, în septembrie 1852 — două luni înainte de moarte — pe puntea vasului ce-l va duce la Constantinopol. Camil localizează întâlnirea dintre Bălcescu, Sevastița și Alecsandri, pe vasul oprit la Galați. Bălcescu nu putea coborî, căci convenția de la Balta-Liman între puterile protectoare și suzerană interzicea expulzării să treacă pe pământ românesc. Să nu fi știut Camil că întâlnirea muribundului cu familia — ultima — nu a avut loc la Galați? Atunci? Deși n-o mărturisește nicăieri în piesă, autorul a ales anume portul dunărean, ca loc al ultimului po-

pas bălceștean în aerul patriei sale. Într-o ultimă și disperată încercare de întoarcere, Bălcescu sperase, în martie 1852, că se va putea aseza în Moldova, la Galați, de pildă! Vană și tragică speranță...

Ce nu știa însă Camil Petrescu (sau, chiar dacă știa, ar fi modificat el viziunea patetic-romantică asupra eroului mistuit de dorul patriei, obligat să nu părăsească vaporul?) este un fapt de „miracol documentar”, revelat cercetătorilor în vremea din urmă.

Bălcescu a coborât, totuși, în septembrie 1852, pe țărmul românesc! Vaporul se opri la Nicopol. Cirmuitor al județului Teleorman, județ în fața căruia se afla încărcatul de istorie oraș bulgăresc, era... cumnatul lui Bălcescu, Scarlat Geanoglu. Însoțit de Maria Geanoglu, sora sa, Bălcescu trece Dunărea și, în pichetul de la Turnu-Măgurele, își revede familia. În farmacia orașului își prepară, după rețete pariziene, medicamentele. Peste o zi, vasul ridică ancora, purtându-l spre ultimul liman al vieții sale exemplare. (Cf. Ilie Corfus — *Ultimul ceas al lui Bălcescu pe pământul țării*, în „*Studia et acta Musei N. Bălcescu*”, nr. 2—3, 1970—1971.)

Am stăruit asupra acestei capodopere a dramaturgiei noastre istorice dintr-o foarte firească dorință de a incita la un studiu amănunțit asupra textului — căci, incredibil, nu avem încă un comentariu de autoritate despre drama *Bălcescu*! —, precum și din sentimentul datoriei de a dovedi că marele dramaturg n-a minimizat, n-a cenzurat și nu a exagerat prezența oamenilor anului '48 românesc în viltarea faptelor. Rar dramaturg de teatru istoric care să aibă acoperirea documentului în tot ceea ce spune, cu înaltă conștiință patriotică, despre eroii neamului... Această operă este și o lecție de demnitate scriitoricească.

Repere (selectiv) : N. Bălcescu, *Opere*, I, II, IV, Editura Academiei, 1964—1982, ed. G. Zane și Elena G. Zane; Horia Nestorescu-Bălcești; Nicolae Bălcescu, bibliografie, Editura Enciclopedică Română și Editura Militară, 1971 (surse fundamentale). Camil Petrescu, Documente literare, ed. Al. Bojin și Florica Ichim, Minerva, 1979; Amintirile colonelului Lăcusteanu, Fundații, 1935 (în rest, citate în texte).